

A Transilvania új sorozatának margójára

A hagyomány folytatását, az ideológiai, tudományos és művészeti élet aktív támogatását tűzte ki céljául a Szebenben megjelent *Transilvania* című folyóirat új sorozata. Első három száma után korai lenne messzemenő következtetéseket levonni, felmagasztalni avagy bírálni. A hazai viszonylatban igen rangos folyóirat 77 éves hagyományaihoz 27 évi szünet után újra csatlakozó, a jelen követelményeinek magas fokon megfelelni kívánó, a provincializmusnak nem engedve szebeninek, erdélyinek megmaradni akaró folyóirat programját csak üdvözölhetjük, annak valóra váltását szívből kívánjuk.

Programcikküket — *Lingă inima țării* — is az eddigi számok alapján olvasuk újra, hogy kikövetkeztessük, mit kaphatunk az elkövetkezendőkben a *Transilvaniától*.

Szeben, hazánk román, német, magyar lakta vidéke, a szerzők s a közlemények tárgya tekintetében is valóban központi helyet kap a folyóirat hasábjain. Az *Album sentimental* című rovat számról számra a várossal kapcsolatos szubjektív hangvételű írásokat közöl (Ladmiss Andreescu: *Tineretea aproape milenară a burgului*; Ștefan Aug. Doinaș: *Fragmente despre Sibiu*; N. Prelipceanu: *Unde începe Sibiu!*). Ugyanennek a rovatnak az érdeme a Szebenhez kapcsolódó, eddig még kiadatlan irodalomtörténeti emlékek közlése (Lucian Blaga levele Ion Breazuhoz, valamint Caragiale levele Octavian Gogához) s Carl Göllnernek *Confluente spirituale* (Szellemi érintkezések) című sorozata, melyben a román—német—magyar együttélés kulturális egymásrahatásait elsősorban német—román viszonylatban vizsgálja a legrégebbi időktől napjainkig. Az első két közleményben Coresi, Oláh Miklós, Honterus, Georg May II, Martin Hochmeister, Michael Hissmann tevékenységét emeli ki.

A szépirodalmi anyagon kívül (a magyarok közül eddig Szemlér Ferencről, a hazai német költők közül pedig Joachim Wittstocktól fordítottak egy-egy verset) művészeti, esztétikai cikkeik foglalnak el mind terjedelemben, mind minőségben jelentős helyet. A művészet társadalmi elkötelezettségét vizsgálják Ion Pascadi, Mircea Braga, Victor Ernest Mașek, Titu Popescu írásai.

A folyóirat már az első szám után meg tudta valósítani azt a célkitűzést, hogy neves munkatársakat nyerjen meg az ország egész területéről; ezt bizonyítják Mircea Zăciu, Ion Vlad írásai, Victor Eftimiu, Mihai Beniuc, Adrian Păunescu versei. Társadalmi, gazdasági kérdésekkel foglalkozó rovatuk is (*Cronica socială, Cronica economică*) megkapja az első három szám tanúsága szerint kellő helyét a lapban. Külön ismertetésben foglalkozhatnánk Marin Panait *Umanismul și contemporaneitatea* (Humanizmus és korszerűség), valamint Gheorghe Stoica *De la știința conducerii societății la conducerea științifică a economiei naționale* (A társadalomvezetés tudományától a nemzetgazdaság tudományos vezetéséig) című tanulmányaival. Marin Panait és Gheorghe Stoica írásai bármelyik szaklapban megállnák helyüket, s szavatolják, hogy a folyóirat valóban országos érdeklődésre tarthat számot, hatni tud.

A ROMÁN SZOCIOLÓGIA MAI FELADATAI

(Era socialistă, 1972. 2.)

A probléma elemzésében Miron Constantinescu, a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiájának elnöke, az ismert szociológus az Országos Pártkonferencián a szociológiai kutatások számára is széles távlatokat nyitó tétéleiből, mindenekelőtt Nicolae Ceaușescu elvtárs jelentéséből indul ki. Véleménye szerint a szocializmus viszonyai között, amikor a munkásosztály pártja vezeti a társadalom egész szociális és politikai tevékenységét, a tudományos társadalomvezetés elengedhetetlenül szükségessé teszi a szocialista valóság és fejlődés perspektíváinak minél teljesebb ismeretét.

Ebből kiindulva, Miron Constantinescu úgy látja, hogy a szociológiai kutatásoknak ma a társadalmi valóság sokoldalú tanulmányozásában, a társadalmi, politikai jellegű döntések megalapozásában és kidolgozásában van nagy szerepe. Ezt a szerepkört kell hogy kiegészítse fejlődésünk mai stádiumának magyarázata és a jövőbeli fejlődési tendenciák, prognózisok és távlati programok kidolgozása. Ezek között: az ipar, a mezőgazdaság, a gazdasági növekedés, a társadalmi átalakulás, az életszínvonal növekedésének prognózisai.

A szociológiai kutatómunka terepfadatait taglalva a szerző hangsúlyozza, hogy a bukaresti, iași-i, kolozsvári, temesvári, craiovai és brassói kutatóközpontok a társadalom tudományos vezetésének, a társadalmi-gazdasági élet korszerűsítésének és a szocialista demokrácia állandó fejlesztésének kérdéseit fogják tanulmányozni.

Az ország megyéiben folyó szociológiai kutatásokkal kapcsolatban az Akadémia elnöke a megyei municipiummal és a községi néptanácsokkal való együttműködés jelentőségére hívja fel a figyelmet. Ebben az összefüggésben említi bizonyos megyék (Argeș, Brassó, Kolozs, Dolj, Iași, Temesvár, Vaslui) gazdag tapasztalatait: a Brassóban és Szecsesevárosban három éve tartó kutatásokat az urbanizáció kérdéseiről, a Temesvárott és Lugoson folytatott gazdasági és jogi szociológiai felméréseket, a Iași megyei Bahluiban most folyó szociológiai kutatásokat, a craiovai tanügyi felmérést, a vaslui-i és onești-i urbanizációra vonatkozó szociológiai kutatásokat és végül a Vrancea megyei ún. multidiszciplináris kutatásokat, amelyekben geológusok, klimatológusok, hidrológusok, erdőmérnökök, agronómusok, zootechnikusok, köz-

gazdászok, történészek, építésmérnökök, szociológusok, politológusok vesznek részt.

Miron Constantinescu úgy véli, hogy e széles körű szociológiai kutatómunka révén a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiája jelentős segítséget nyújt a helyi káderképzésben, megerősíti a szociológiai kutatás és a társadalmi-politikai tevékenység kapcsolatát, s ezzel hozzájárul bizonyos társadalmi és politikai jellegű döntések megalapozásához.

A román szociológia nemzetközi feladatai között az Akadémia elnöke mindenekelőtt a marxizmus alapelveinek érvényesítését tekinti elsődüld feladatnak az összes nemzetközi szociológiai találkozón. E találkozók közül az 1974-ben Torontóban megtartandó VIII. Szociológiai Világkongresszust említi. A kongresszus tematikáját a Nemzetközi Szociológiai Társaság programbizottsága ez évi milánói gyűlésén dolgozta ki.

A kongresszusra való előkészületeket mind a bukaresti, mind a iași-i, kolozsvári, temesvári, brassói és craiovai szociológusok megkezdték.

KRITIKAI IRÁNYZAT AZ AMERIKAI SZOCIOLÓGIÁBAN

(Viitorul social, 1972. 3.)

A tanulmány szerzője, Gitta Tulea, aki figyelemre méltó monográfiát írt C. W. Millsről, megállapítja, hogy az amerikai szociológiában — az establishment közvetlen vagy közvetett szolgálatában álló iskolákon kívül — a tőkés rendszerrel és az apologetikus felfogásokkal szemben bíráló álláspontot kifejező jelentős irányzatok alakultak ki. Ebből a szempontból tehát az amerikai szociológia sem kivétel ama marxista tétel alól, amely a modern társadalomtudományokban egy radikális-bírálati és egy konzervatív áramlat konfliktusát tárja fel. Míg az utóbbi elindítója az Egyesült Államokban Sumner volt, ma pedig a parsoni funkcionalista strukturalizmusban jelentkezik, az előbbi Th. Veblen, R. Lynd és C. W. Mills nevéhez kapcsolódik. Ez a kritikai áramlat, amely napjainkban a radikális szociológiákban fejeződik ki, nem európai importcikk, ahogyan ellenfelei állítják, hanem az amerikai talajból nőtt ki, az ottani konkrét történelmi-társadalmi feltételek között fejlődött. Ereje és vitalitása éppen e gyökerekből táplálkozik.

Veblen munkássága századunk első két évtizedében bontakozott ki. Ő már akkor feltárta az amerikai tőkés rendszer olyan kinövéseit, mint az „osztentatív

fogyasztás", kimutatta annak a társadalmi rétegnek egyre növekvő súlyát és szerepét, amelyet „a szabad idő osztálya”-nak nevezett. Ahogy Mídász mindent arannyá változtatott, amihez hozzáért, úgy változtatja a kapitalizmus fogyasztási cikkekké az emberi társadalom anyagi és szellemi értékeinek nagy többségét — szögezi le Veblen.

Az „osztentatív fogyasztás” egyben tékozló fogyasztás; az uralkodó osztály osztónyi, és nem hoz létre semmi újat. Arra szolgál viszont, hogy biztosítsa „a szabadidő osztálya”-nak fennmaradását és gyarapodását. Ez az osztály (the leisure class) csak úgy tudja hatalmát fenntartani, ha állandóan tökéletesíti a dolgozók kizsákmányolásának formáit.

R. S. Lynd az első világháború utáni nagy gazdasági válság éveiben lépett fel. A Columbia Egyetem szociológusát az a cél sarkallta kutatásaiban, hogy magyarázatot találjon az egész amerikai társadalmat alapjaiban megrázkódtató krízisre. Vizsgálódásaiban a tényekből kívánt kiindulni, anélkül azonban, hogy végig hozzájuk tapadna. Konkrét elemzéssel mutatta be egy amerikai kisváros változásait a válság hatása alatt, könyvében pedig (Middletown in Transition. New York, 1937) kijelentette, hogy ha kezdetben csupán szakmai érdeklődés ösztönözte, a kutatások végén már militáns szociológusként szállt síkra az észlelt társadalmi problémák megoldásáért.

A „jóléti” társadalom modelljének tanulmányozásával Lynd feltárta az amerikai tőkés rend mechanizmusát, s ez az elemzés a mai napig elméleti alapot nyújt e társadalom kritikájához.

C. W. Mills figyelme — mint ismeretes — különösképpen az amerikai társadalom vezető elitjének a tanulmányozására irányult. Ezt a réteget nem csupán módszerei, hanem az is jellemzi, hogy a nagytőke, a katonai hatalom és az adminisztráció összesített erejére támaszkodik. Millsnél a „hatalom” fogalma kulcs-fogalomvá válik. Századunk — szerinte — a nagy döntések százada, ama jelenségben pedig, hogy egy kis csoport kisajátítja és monopolizálja a döntések jogát, Mills a tőkés elnyomás új, konkludens megnyilvánulását látja. Ez a körülmény ugyanakkor az ellenzéki mozgalmak irányát, tartalmát is megszabja: a tömegek a döntésekben való részvétel jogát követelik.

Gitta Tulea rámutat arra is, hogy ha az amerikai kritikai szociológia sok mindent át is vett a marxizmusból, amelynek jelentőségét és hatását elismeri, ez a folyamat még nem teljesedett ki. A kriti-

kai szociológia nagyobb társadalmi hatékonysága annak a függvénye, milyen kapcsolatokat tud megteremteni a marxista társadalomelmélettel és a különböző revidenciációs mozgalmakkal.

WEÖRES SÁNDOR KÖLTÉSZETÉRŐL — ROMÁNUL

(Románia literáré, 1972. 39.)

A mai magyar líra egyik legeredetibb, legjelentősebb, ugyanakkor pedig leginkább a magyar nyelv adta lehetőségekhez kötött költője Weöres Sándor. Annál feltűnőbb a magyar költészet régóta elkötelezett, neves tolmácsolójának, Veronica Porumbacunak a vállalkozása, aki az „Orfeu” sorozat kétnyelvű kiadásában most Weöres Sándor verseit juttatta el a román olvasóhoz. Nicolae Balotă kitűnőnek minősíti az eredményt, s hogy az ő ítéletében megbízhatunk, azt ismételtlen igazolja e kétnyelvű kiadás alkalmából közölt Weöres Sándor-tanulmányával (*Poezia lui Weöres Sándor*).

Nicolae Balotă Weöres-ismerete személyes jellegű — és egyaránt vonatkozik az alkotó személyére és lírájára. (A tanulmányban nem csupán a románra fordított művekre találunk utalásokat!). Egy-két mondattal fel tudja villantani a költő alakját, amikor így idézi beszélgetésük emlékét, a budai ház kis szobájában elhangzottakat: „A kortárs magyar líra szeniorja nem szeggyell — mint annyian mások — a költészetről beszélni. Igaz, a költészetéről beszélni gyakran könnyelműség. Weöres azonban — ha szabad így mondani — a költészetből beszélt.” És ebbe egyaránt beleértendő az avantgarde, Mallarmé, Eliot, a kínai költészet, Rilke, Blaga, Hölderlin, Ady, a századvégi dekadencia, a szoltárok... Ugyanis „Weöres Sándor olyan költő, aki sok mindenen átment. Sok versen, akarom mondani. A sajátjain és másokén.” Nem kötődik egyetlen módszerhez, nem rendelí alá magát egyetlen célnak. „Weöres sosem volt olyan kísérletező, aki tetszeleg saját teremtményében. Nyilván átmegy a század költői struktúráinak szakadékein, de meghaladja őket. Hiányzik belőle az a cseppnyi irritáló sterilitás, amely egyes szélsőségeket nem hagy nyugodni, s a szélsőségek felé taszítja őket. Termékeny lévén, de nem burjánzóan, elsősorban önmagában keresi a megújulás alkalmait.” Balotă nem látja indokoltnak egyes magyar kritikusok állításait, akik Weöres élettől való meneküléséről, nihilizmusáról, a megsemmisítés mítoszáról beszélnek.

KECSKEMÉTI FOLYÓIRAT ROMÁNIAI MAGYAR ÍROKRÓL

(Forrás, 1972. 7—8.)

A Forrás ez évi július-augusztusi száma a kéteknél is terén jeleskedik. A lapnak egyébként is erős oldala az országhatárokon túli világ ismertetése, e száma pedig különösen gazdagon öleli föl a romániai, jugoszláviai, csehszlovákiai, bolgár, lengyel, holland, finn költők verseit, a cseremis népköltészet gyöngyszemeit; interjút közöl Szimonovtól, jegyzetet, szemlét angol, bolgár szerzőktől, kecskeméti kritikusok tollából a külföldön megjelent könyvekről.

Ilyen összeállítás olvastán első pillantásunk nyilván azt kutatja, mit közölnek romániai szerzőktől, hogyan vélekednek a nálunk megjelent könyvekről. Van minék örvendünk. Benczédi Sándor, Gy. Szabó Béla és Feszt László művei díszítik a lapot; Marin Sorescu, Páskándi Géza versei, Kocsis István egyfelvonásos drámája, Kántor Lajos könyvismertetése Marosi Péternek Salamon Ernőről szóló kötetéről, magyarországi ítések írnak nálunk megjelent könyvekről. Ez utóbbi cikkek-ből közlünk részleteket:

„Az ifjúsághoz fordul önmaga sorsát, eszmei útkeresését, igaz emberségét, megpróbált kommunista hitét idézve. Számomra mindig örökfiatalon él Balogh Edgár. Olyan fiatalon, ahogy az a fénykép őrzi, amikor Móríc Zsigmonddal volt együtt Marosvásárhelyen. (S a kedves, személyes emlékek, kolozsvári találkozások is ezt a végtelenül szenvedélyes, örökmozgó, fiatal szellemmel teli észembert villantják elém.) A vallomások önmagára és nemzedékére utalnak, kedves mesterére: Móríc Zsigmondra többször hivatkozik. Fontosnak tartja azt, hogy munkások közé került, s ez alakította eszmei arculatát. Vall marxí—lenini eszmei gazdagodásáról, a csehszlovákiai évekről, az erdélyi munkákról, Petru Groza érdemeiről stb. Felteszi a kérdést: útja lehet-e örökség? Tanulhatnak-e abból a fiatalok? Az olvasók úgy érzik: igen.“ (Szekér Endre — Balogh Edgár: *Intelmek.*)

„Mindig triviális helyzetekből, évszázadok óta belénk sulykolt közhelyekből indul ki, Leszármolva a hagyományos pszichológiai ábrázolással. Modern tézisdrámát írt: jellemek helyett modelleket mutat be, a drámai megjelenítés helyett lehetőleg pontosan feltérképezi tudatunk üresjártait, kizökkeneti fogalmainkat megszokott helyükből. Gazdagok vagyunk — hirdeti Páskándi köteté. Gondolkodásunk teherbíró képessége határtalan, tu-

datunk dimenziói végtelenek, érzelmeink, képzeletünk skálája beláthatatlan. És mégis szemellenzövel járunk a világban, sztereotip helyzetekbe sodródunk. Kitaposott utakon közeledünk egymáshoz, tartalmatlan reflexeink hálójában vergődünk... A szenvedélyes intellektuális játék Páskándi darabjainak erénye, olykor buktatója. Mert ha a mű eszmeisége nem táplálkozik a drámai nyersanyagból, akkor a tiszta absztrakciók, az ember- és gondolatmodellek felé közelítő ábrázolásnyomban céltalan szellemi tornává, a parabolaforma pedig üres, hitelét vesztett példázattá válik. Ez a hibája a szabadság és küldetés konfliktusait bencolgotó *Vendégségnek*, ezért nem igazán sodró erejű és meggyőző a *Király köve* sem... Az öncélúság veszélye a rövidebb párbeszédekben és paródiamókákban is kísért. Többségük azonban, mint a *bosszúálló kapus* című, groteszkiségben borzalmas színjáték, a múlt és jelen nyelvi kliséit bravúrosan egybemosó ügy, a kötet címét adó parodisztikus mesejáték, valamint a *statisztika világa* és a *Külső zajok* Páskándi kísérletező kedvét bizonyító, igazi dráma, jó olvasmány. Könyvdrámák, amelyek rendezőre, színpadra várnak.“ (Saád József — Páskándi Géza: *Az eb olykor emeli lábát.*)

BUNUEL ÚJ FILMJÉRŐL NYILATKOZIK

(Le Monde des spectacles, 1972. 8609.)

„Három sikon dolgozom“ — mondja Buñuel, aki *A polgárság csendes varázsa* című, legújabb alkotása párizsi ősbemutatója alkalmából nyilatkozik a sajtónak. Kifejti, hogy *A pusztító angyalhoz* hasonlóan ez a film is a szürrealista sikon helyezkedik el, a *Tristana* a realiztikuson, a *Tefűt* pedig a teológiain. „Egyébként a teológia mint olyan nem érdekel, csupán azt a konfliktust akartam kifejezni, amely az emberi gondolkodást szembeállítja azzal az eretnek jelenséggel, amely a művészetben éppúgy megnyilvánul, mint a politikában.“ Az interjúból megismerjük Buñuel alkotói módszerét. Minden filmje egy ötletből és egy képből születik. Az ironikus hangnemben tartott *A polgárság csendes varázsa*ban például néhány aszszony és férfi elhatározza, hogy együtt vacsorázik. A vacsora elmarad egyszer, kétszer, háromszor — mindig közbejön valami akadály... *A pusztító angyal* első képsorában egy ugyancsak polgári társaság verődik össze egy szobában, ahonnan aztán sehogyan sem tudnak távozni...

„Miért lehetetlen ez a vacsora? Miért nem lehet kilépni a szobából? Ezeket a kérdéseket csak utólag tettem fel magamnak.“

Buñuel munkastílusára jellemző, hogy valahányszor egy kép megragadja, félreteszi, megőrzi, nem elemzi és nem fagatja magát, hogy vajon képzetársítás útján született, vagy egy felindulás, egy álom, egy emlék hívta elő. A szürrealista alkotás jellegzetességének tartja egyébként, hogy a vizualitás uralja. Új filmjének visszatérő képsora például országúton haladva mutatja be a szereplőket. Buñuel eredeti szándéka szerint ezek a polgárok kezdetben normálisan viselkednek, majd bosszúsak lesznek, unatkoznak, végül már szbettek, fáradtak. Rájött aztán, hogy felesleges teret engedni a szimbolikus értelmezésnek, az olyanfajta egyszerűsítésnek, amely sommásan a burzsoázia elmúlását, a céljavesztett társadalmat sugallná. A film maga két eszten-deig készült. Négy változatból kerekedett ki az „igazi“. Az interjú készítő Yvonne Baby kérdésére, hogy miért foglalkozik legtöbb filmjében éppen a polgársággal, a művész megvallja: ehhez az osztályhoz több köze van, mint a proletariátushoz, jobban ismeri. Buñuel nem tekinti magát értelmiséginek, úgy véli, inkább az intuíció vezet, mint a reflexió. „Amikor elképzelttem a vacsorára érkező személyeket, mindjárt »láttam«, hogy polgárok. Innen a film címe. Lehet, hogy a burzsoáziának van némi varázsa, de itt a jelző ironikus kicsengésű.“

Az interjú legérdekesebb részében, a riporter szokatlan, de a művész esetében nem indokolatlan kérdésére: „Hogyan érzi magát korunkban?“ — így válaszol: „Jelenleg igen kevésbé érzem magam az erőszak hívének. Csak a képzeletem heves. Tagadhatatlanul hú maradtam lázadó múltamhoz... Szenvedélyesen érdekel az ökológia, ezért valósággal gyöngéd érzelmek fűznek a természethez. Azt hiszem, hogy izgalmas, de nyugtalanító korunkban igen kevés a boldog ember... Időnként menekülni szeretnék, visszavonulni Simeon oszlopára... Ha nem vagyok is derűlátó az emberiség jövőjét illetően, azért nem vagyok szomorú, keserű sem, ellenkezőleg. Elégedetten keveredem el a világ tömegében. Elek — tehát elégedett vagyok... Úgy látom, az ifjúság ma azt a nyugtalanságot éli át, amelyet ifjúkoromban magam is ismertem. 1968-ban ezek a fiatalok kimentek az utcára a maguk nagyon is szürrealista jelszavaival. Nem nagyon tudták, mit is akarnak, nagy lendületük azonban korunk szorongását fejezte ki... Sokat és szívesen — nem: in-

kább fájdalmasan — olvasom a túlnépesedésről, a fogyasztásról, a pusztításról, a szennyeződésről, az ökológiáról szóló könyveket, amelyek társadalmunk szomorú kegyetlenségéről tudósítanak. A ma jelenségei, világunk azonnali gondjai foglalkoztatnak leginkább... Szeretném filmre vinni ezeket a problémákat, régenyesen tárgyalni őket, úgy, hogy hassanak a közönségre... Nem vagyok tudós, ezért filmem akár úgy is kezdődhet, hogy egy vak botorkál a nagyvárosi utcán. A többi majd rendre kialakul.“

„ÉRDEKES PSZICHOLÓGIÁK“ KIHÍVÁSA

(Valóság, 1972. 9.)

Az „érdekes pszichológiákat“ sokáig azal vádolták, hogy az igazán fontos jelenségekre érdekes, de tudománytalan magyarázatot adnak. Halász László tanulmányában a kísérleti pszichológia legújabb eredményeire támaszkodva cáfolja ezt az elavult kritikát. Amíg a képességeket a személyiségből kihalásítva szemlélték, amíg az általános, személyiség-, szociál- és alkotáslelektan külön utakon haladt, amíg a bonyolultabb jelenségek egzakt megközelítése reménytelennek mutatkozott, szöbe sem jöhetett a szintézis lehetősége. Az „érdekes pszichológiák“ kihívása tehát szintézisek képeben jelentkezik. Az új átkaroló fogalom, mely az egzakt kísérletek eredményeit magasabb szinten fogja össze: az *alkotóerő* vagy *kreativitás*. Ez nem néhány zseni és kiugró alkotótehetség tulajdonsága, hanem a személyiségdinamika szerves része: mindenkit érintő tulajdonságegyüttes.

Korunk ingergazdagságával csak egyféleképpen lehet megbirkózni. Parancsoló szükségletté vált az értelmileg-érzelmileg nyitott, független, eredetiségre képes magatartásminta társadalmi méretű kibontakozása. Van erre mód? A gazdasági-társadalmi fejlődés bonyolódása egyszerre serkenti és fékezi ezt a folyamatot. A munkamegosztás mai szerkezete, az ember környezeti viszonyai állandóan újra-termelik az előítéletekre hajlamos, merev gondolkodású személyiség típusokat. Adorno, Frenkel-Brunswik, Rokeach, Klein, Barron és Atkinson kísérletei kimutatták, hogy az előítélettel terhelt személy központi tulajdonsága az etnocentrizmus, saját népcsoportját a többi néptől, nemzetől mereven elhatárolja. A hatalmat abszolútnak tekinti, az embereket aszerint értékeli, mennyire értenek egyet az autoritással. Az eltérő nézetek, szokások

megismerését nem tartja szükségesnek, fenyegetőnek ítéli meg, és eleve elutasítja őket. A kétértelmű, ambivalens állapotot nehezen viseli el, a megismerést a védekezésnek rendeli alá, ami alacsony önértékeléssel, a vetélkedés elkerülésével jár együtt. Egyensúlya fenntartásához szüksége van arra, hogy a dolgok megörizzék változatlan formájukat. Minden új adatot a már ismert régihez próbál kötni, fél a tévedéstől. Eppen ezért gyakran vakmerő hipotézissel teremti meg az ingerhelyzetből hiányzó biztonságot. Gondolkodása durvább tömbökből építkezik; amit komplex volta miatt nem tud áttekinteni, azt leegyszerűsíti. Az eredetiség hiánya gyakran konformizmussal párosul.

Az eredeti személyiségek ezzel szemben szembeszökően kedvelik a komplexitást s a vele együtt járó bizonytalanságot, kockázatvállalást. A bonyolult, rendetlen helyzet számukra a rendbe szervezés lehetőségét kínálja. Teljesítményszükségletük nagyobb, esélyeikről optimistábban nyilatkoznak. Ha egyszerű feladat elé állítják őket, lassúak és érdektelenek. Amint azonban nő a feladatban rejlő kihívás, gyorsan rálelnek az optimális stratégiára.

Guilford kísérletei érdekes módon helyesbítik azt a hagyományos elképzelést, hogy az alkotóerő az intelligenciával függ össze. Kreativitás és intelligencia egyéni kapcsolódása a legváltozatosabb lehet, de a két tényező nem szükségképpen jár együtt. Az alkotóerő az egész viselkedést áthatja, meghatározza a művészethez, tudományhoz, más személyekhez és a tömegkommunikációhoz fűződő viszonyunkat.

Például a zenére érzelmileg nyitottnak lenni kockázatvállalás, mivel érzéseinket leleplezzük, és lehetőséget teremtünk arra, hogy sebet ejtsenek rajtunk. A kockázatvállaló beállítottság térben a széles, nyitott környezethez vonzódik. A komplexitást kedvelő személyek ízlése kifinomultabb, a nehezebben áttekinthető művészi alkotásokat keresik és értékelik.

A komplex személyek az információban rejlő konfliktusokat, ellentmondásokat élesebben, nagyobb felbontó erővel észlelik.

NEHÉZRÉSZECSKÉK — RÁK ELLEN (La Recherche, 1972. 24.)

A műtéten és a vegyi (gyógyszeres) kezeléssel kívül ma már a sugárterápia is a rák elleni küzdelem egyik klasszikus fegyverének számít. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a radiobiológiai kutatások ne hoznának újabb, meglepő ered-

ményeket, amint erről Didier B. Isabelle számol be cikkében.

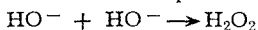
Közismert, hogy a különböző sugárzások általában rendkívül ártalmasak az emberi szervezetre. A rák lehetséges kórokozói közé tartoznak, de az általuk esetleg előidézett genetikai mutációk is nagymértékben károsak. A röntgen- és elektronsugárral történő kezelés mégis indokolt, mert — amint kiderült — a gyorsan szaporodó sejtek (például a rákos sejtek is) nagyon sugárérzékenyek, tehát ezek pusztulnak el leghamarabb. A röntgen-, illetve elektronsugaras kezelés esetén azonban elkerülhetetlen az útbaeső, „ártatlan” sejtek egy részének feláldozása. E sejtek száma eléggé nagy, mivel az átadott, tehát rombolásra fordított energia a részecskék haladási pályája mentén csaknem egyenletesen oszlik meg.

A kutatók nemrég fedezték fel, hogy ha valamilyen, nehézsugárzásokból (például ionból, mezonból) álló sugárzást használnak, a gyógykezelés hatékonysága megnövekedne, s ezzel egyidejűleg a „mártír-sejtek” száma is csökkenne. A nehézsugárzások sugárzási energiája ugyanis nem oszlik meg a haladási pálya mentén, hanem a célpontban összpontosul. Ha ezeket a részecskéket azonos energiára gyorsítjuk fel, elérhető az egész energiának nagyon kis térfogatra való összpontosítása, ami természetesen nagy előnyt jelent, s nemcsak azért, mert így megkímélhető az útbaeső sejtek nagy része, hanem azért is, mert a nagyobb energiakonzentráció lehetővé teszi ugyanakkor a besugárzás időtartamának csökkentését.

Az utóbbi időben a kutatók felfedezték a nehézsugárzások más értékes tulajdonságait is. Bebizonyosodott, hogy az ily módon kezelt sejtek túlélési, illetve regenerálódási valószínűsége sokkal kisebb, mint a röntgen- vagy elektronsugárzás esetén. Ezenkívül a sugárkezelés hatékonysága sem függ a sejtek oxigénezett állapotától, míg „könnyű” sugárzások alkalmazásakor ennek érzékeny függvénye. A nehézsugárzások annak köszönhetik ezt a sajátosságukat, hogy az általuk előidézett radiolízis során erős oxidáló szer (oxigénes víz) keletkezik az alábbi folyamat szerint:

A H^+ protonok elvándorolnak, s két-két HO^- ion összekapcsolódik:

Könnyű sugárzás esetén a radiolíziskor keletkező HO^- ionok az egész pálya mentén szétszóródnak, s így nem kapcsolódhatnak össze.

A cikk írója az előnyös tulajdonságokon kívül nem feledkezik meg a felmerülő nehézségekről sem. Ha például N iont alkalmaznánk, akkor ahhoz, hogy a sugarak mintegy 11 cm mélységre hatoljanak, körülbelül 2,4 GeV energiájúaknak kellene lenniük. Ilyen teljesítményre azonban egyelőre csak a CERN, valamint a princetoni és berkeley-i részecskegyorsítók képesek. Sokkal előnyösebb lenne a pimezonok alkalmazása, ezek ugyanis jóval kisebb energia esetén is mélyebbre hatolnak; ekkor csak a besugárzás idejét kellene növelni. A cikkíró szerint a következő három év alatt üzembe helyező Los Alamos-i, zürichi, vancouveri pion-gyorsítókat (melyeket eredetileg magkutatói célokra szántak) gyógykezelésre is fel fogják használni.

SOKKOLÁS: A JANCÓSÓ-FILMEK HATÁSLELEKTANA

(Filmkultúra, 1972. 3.)

Jancsó Miklós minden új filmje a viták középpontjába kerül; e viták érdekességét nem az a kérdés adja, hogy ismétli-e Jancsó önmagát vagy sem, s hogy milyen helyet foglal el az új alkotás az egyetemes figyelemre érdemes jancsói életműben, hanem a modern, elkötelezett filmművészet esztétikai gondjainak, lehetőségeinek sokoldalú megvilágítása, az egyes Jancsó-filmek szolgáltatta érvek latolgatása e hosszú lejárátú vitában. Féjja Sándor tanulmánya (*Kegyetlenség, erőszak, félelem*) a *Még kér a nép* s az *Égi bárány* kapcsán az „erőszakos” filmek pszichológiájába próbál bepillantani — meglehetősen sikerrel.

A szerző lélektani oldalról közelítve meg a néző és az „erőszakos” filmek viszonyát, egy irodalom- és művészettörténetileg igazolható nagy ellentmondásra hívja fel a figyelmet. Jóllehet „tények sora bizonyítja, hogy a borzalmas valóság- és fantázia-elemek egyaránt művészi értékű alkotással komponálhatók: Dantétól Kafkaig, Boschától Dalig, Shakespeare-től Beckettig; a filmművészetben B. Christensentől vagy Dreyertől s a többiekét kezdve Buñuelig, Bergmanig, Wajdáiig — és Jancsóiig” —, a néző, a befogadó „csakis azokkal a pszichikus folyamatokkal, élménymintákkal és csak úgy tud filmet élvezni, megélni, amelyekkel rendelkezik, és ahogyan azok működnek. Ez az egyik legfőbb forrása a film esztétikája és a befogadó pszichikuma közötti jelentős konfliktusnak”. Az „erőszakos” filmek esetében annak vagyunk tanúi, hogy a személyiség „mindent elkövet,

hogy kellemetlen emóciói ellen védekezzenek”. Féjja Sándor itt jó érzékkel különbséget tesz a sokkért sokkoló, morbid filmek és a sokk döbbenetével hatni akaró művészfilmek között, ez utóbbiak közé sorolva Jancsó alkotásait, s a filmértő nézőre apellál, akinek az „etikai és kritikai kontrollja a filmbeli erőszakot, kegyetlenséget is egészségesen dolgozza fel”. Jancsó filmjeinek sokk-dramaturgiáját nemcsak az idézett valóság (agrárszocialista mozgalmak, illetve a Tanácsköztársaság vérbefojtása) sokkoló volta miatt tartja indokoltnak, hanem azért is, mert „a nézői aktivitás fokozása a kellemetlen élmények árán is szükséges”.

Persze, az eredmény nem egyértelmű, jelentős mértékben azért sem, mert „a néző nehezen decentral, azaz a mások gondolatmenetébe, érzélemvilágába nem könnyen helyezkedik bele”. És „sajnos, a decentralizált képzeléséről vagy gyengeségéről, a filmek megfajlásának hibáiról a tudat nem, illetve alig kap visszajelzést — s ha nem tudatosodik a deformáló szűrő jelenléte, akkor különösen nehéz az eltávolítása. A decentralizált nem-tudás folytán a koncepció értelmezése a szokatlan hatásmechanizmusú filmek, a »furcsa« jelenetek esetében sokkal zavaróbb lehet, mint egyébként”, a nézőt a külsődleges jegek kötik le, s nem a sokk-hatással cselekvésre, változtatásra *kényszerítő* tartalom. Pedig „a félelem Jancsónál az emberi és társadalmi értékek, progresszív tendenciák megvédésének szükségességére ébreszt”, nem önmagáért exponáltatik (ez nem volna a filmművészet közegebe való). „A művészileg indokolt félelem, erőszak viszont aktivizál, a fejlődő társadalmi események és eszmék mellé állít. Ennek egyik formája a mozgósító feszültségeket a filmen belül katarzisban vezet le. Egy másik, talán még hatékonyabb, formája pedig a non-finito végkifejletű filmek révén valósul meg. Itt elmarad a katarzis, azaz késik, áttolódik a valóságra: a nézőbe épített feszültség-motívumra apellál. A rossz érzést keltő, etikailag nem közömbös, társadalmilag jelentékeny potenciák így kényszeríthetik a befogadót arra, hogy ne csak önmagán belül lássa a film világát: a valósággal szembesítse az analizált modellt.”

Az „erőszakos” Jancsó-filmnek hatás-szerkezetének fontos tulajdonsága, hogy „a nézőben eleve megtalálható feszültségeket és a filmcselekményből fakadó agresszív töltéseket — a mérlegelő kritikai identifikációval és az elidegenítő sokkkal — a késleltetett katarzisban vezetetik le”.